

OCENA BEHAWIORALNA KONI PÓŁKRWI I CZYSTEJ KRWI ARABSKIEJ PODDANYCH PRÓBOM DZIELNOŚCI NA TORZE WYŚCIGÓW KONNYCH

Katarzyna Kamińska, Henryk Geringer de Oedenberg,
Maciej Dobrowolski

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. Celem prowadzonych obserwacji było określenie i ocena zachowań koni półkrwi oraz czystej krwi arabskiej poddanych próbom dzielności na Wrocławskim Torze Wyścigów Konnych – Partynice w sezonie 2006. Czterostopniową oceną objęto 74 konie półkrwi (42 małopolskie, 8 wielkopolskie, 24 szlachetne półkrwi) oraz 69 czystej krwi arabskiej, uczestniczących głównie w gonitwach płaskich. Obserwacje behawioru polegały na ocenie zachowania się tych koni podczas oprowadzania na padoku, w czasie dosiadanania ich przez jeźdźców i podczas wchodzenia do maszyny startowej. Wykazano różnice w zachowaniu się badanych koni w zależności od trenerów, płci, liczby gonitw oraz obliczono korelacje między obserwowanymi czynnikami a indywidualnym współczynnikiem powodzenia (IWP). Najbardziej stresującymi czynnościami było wejście do maszyny startowej oraz oprowadzanie, a najmniej – dosiad. Okazało się, że klacze są bardziej odporne na stres od ogierów. Ujemne wskaźniki korelacji między oceną zachowania na padoku a IWP u koni czystej krwi arabskiej i małopolskiej wskazują, że konie tych ras silnie manifestują stres przedstartowy. Wysokie oceny za zachowanie skorelowane z częstszym uczestnictwem w gonitwach świadczą o tym, że konie szybko adaptują się do czynników stresogennych.

Słowa kluczowe: behawior, dzielność wyścigowa, indywidualny współczynnik powodzenia (IWP), konie wyścigowe

WSTĘP

Behawioryzm jako kierunek w psychologii zakłada czysto obiektywną obserwację zachowania się czy to człowieka czy też zwierząt. Obserwacja polega na systematycznym, planowym dokonywaniu selektywnego postrzegania przedmiotów i zjawisk. Właściwie prowadzone obserwacje mogą dostarczyć wielu cennych informacji np. o zachowaniu się zwierząt [Bartczak i Nowicki 1983].

Adres do korespondencji – Corresponding author: mgr Katarzyna Kamińska, Zakład Hodowli Koni i Jeździectwa, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, ul. Kozuchowska 5A, 51–631 Wrocław, e-mail: kasiakaminska@yahoo.com

Rozwój tego kierunku na przestrzeni lat doprowadził do zdumiewających odkryć. Poszukiwania w literaturze fachowej dowodzą jednak, że konie nie należą do faworyzowanych zwierząt w badaniach naukowych dotyczących etologii. Najczęściej naukowcy są zainteresowani specyficznym, powtarzającym się modelem zachowania osobników danego gatunku [Neumann-Cosel-Nebe 1997, Krupa 2003]. Właściwości psychiczne koni są szczególnie ważne dla jeźdźców i powożących. W sporcie wyczynowym istotne są takie cechy jak wysoki poziom inteligencji, równowaga nerwowa, umiejętność skupienia uwagi, pamięć, odwaga i chęć współpracy z człowiekiem. Dobry trener powinien należycie oceniać takie osobniki, które odznaczają się wymienionymi cechami, a także je rozwijać i utrwalać [Mickunas 1998, Fitko 1999, Jezierski i in. 2006].

Jedną z wielu metod zweryfikowania wartości użytkowej są próby dzielności, a wśród nich gonitwy wyścigowe. Umożliwiają one właściwe wyselekcjonowanie koni najdzielniejszych, celem dalszego użycia ich do hodowli i użytkowania. Wyścigi mają też zapewnić właściwe przeprowadzenie ostatniego stadium wychowu [Sosnowski 1966, Byszewski 1999, Budzyński i in. 2001, Budzyński i in. 2003].

W ostatnim okresie coraz więcej uwagi przywiązuje się do uwarunkowań dzielności wyścigowej cechami psychiki danego osobnika. Zrównoważenie nerwowe szczególnie istotne jest u koni, których większość form wykorzystania sprowadza się do bezpośredniego kontaktu z człowiekiem. Dlatego też zastosowanie łatwo mierzalnych wskaźników, mogących wyrażać stan psychiczny i jego zmiany, ma znaczną przydatność praktyczną [Kamieniak i in. 1999, Kosiniak-Kamysz 1999, Sapuła i in. 2006]. Stopień wytrenowania konia wyścigowego ocenianego wizualnie przekłada się na wielkości różnych wskaźników fizjologicznych takich jak: tętno, puls i zawartość różnych metabolitów w płynach ustrojowych (mocz, krew) [Geringer i in. 2001, Kaproń 2003, Kaproń i Janczarek 2004].

Odpowiednie właściwości układu nerwowego są podstawowym atrybutem wysokiej wartości konia sportowego, użytkowanego czy to w zakresie cech wierzchowych czy też zaprzęgowych [Kamieniak 1999]. Znajomość behawioru koni oraz właściwe z nimi postępowanie gwarantuje bezpieczeństwo człowieka, efektywne użytkowanie, satysfakcję dla właściciela i hodowcy oraz dobrostan zwierząt [Geringer i in. 2001, Jezierski i in. 2006].

Celem prowadzonych obserwacji było określenie i ocena zachowań koni półkrwi oraz czystej krwi arabskiej poddanych próbom dzielności na Wrocławskim Torze Wyścigów Konnych (WTWK) – Partynice w sezonie 2006. Temat podjętych w pracy badań jest niezwykle istotny. Głębsze poznanie uwarunkowań psychicznych umożliwi wybór i pozostawienie do dalszej hodowli osobników najlepszych.

MATERIAŁ I METODY

Badaniami objęto 74 konie półkrwi (42 małopolskich, 8 wielkopolskich, 24 szlachetne półkrwi) oraz 69 czystej krwi arabskiej poddanych próbom wyścigowym na Wrocławskim Torze Wyścigów Konnych – Partynice we Wrocławiu w sezonie wyścigowym 2006.

Obserwacje polegały na ocenie zachowania się tych koni podczas oprowadzania na padoku, w czasie dosiadania ich przez jeźdźców i podczas wchodzenia do maszyny star-

towej. Przy ocenie poszczególnych koni zastosowano następującą punktację:

1. Oprowadzanie:

- (1 pkt.) ocena mierna: „stawanie dęba”, kopanie, nerwowe kręcenie się wokół prowadzącego, wrywanie się;
- (2 pkt.) ocena dostateczna: kopanie nogą w ziemię, kręcenie się wokół prowadzącego;
- (3 pkt.) ocena dobra: grzebanie nogą w ziemi, lekkie szarpanie głową;
- (4 pkt.) ocena bardzo dobra: koń daje się oprowadzać bez oporu.

2. Dosiadanie przez jeźdźca:

- (1 pkt.) ocena mierna: „stawanie dęba”, kopanie, zrzucanie jeźdźca, konieczna pomoc kilku osób;
- (2 pkt.) ocena dostateczna: kręcenie się, próba zrzucenia jeźdźca, kopanie nogą w ziemię;
- (3 pkt.) ocena dobra: nerwowe ruchy głową, grzebanie nogą w ziemi;
- (4 pkt.) ocena bardzo dobra: koń stoi spokojnie w czasie wsiadania jeźdźca.

3. Maszyna startowa:

- (1 pkt.) ocena mierna: „stawanie dęba”, zrzucanie jeźdźca, kopanie, konieczność wprowadzenia w kapturze;
- (2 pkt.) ocena dostateczna: kręcenie się, próba zrzucenia jeźdźca, odchodzenie od maszyny startowej, konieczność użycia pasów;
- (3 pkt.) ocena dobra: podchodzenie do maszyny startowej z małym oporem i dużą ostrożnością;
- (4 pkt.) ocena bardzo dobra: koń wchodzi do maszyny spokojnie przy pomocy jednej osoby lub samodzielnie.

Karierę wyścigową danego konia obliczono na podstawie indywidualnego współczynnika powodzenia (IWP):

$$\text{IWP} = \frac{\text{suma wygrana przez danego konia w sezonie}}{\text{średnia rocznika}^*}$$

* Średnia rocznika: suma wygranych wszystkich koni z rocznika / liczba koni uczestniczących w gonitwach w roku.

Analizę wariancji wykonano według modelu:

$$y_{ijklmno} = \mu + P_i + R_j + O_k + H_l + T_m + N_n + e_{ijklmno},$$

gdzie:

μ – średnia populacji, P – płeć (1–2), R – rasy (1–4), O – ojcowie (1–71), H – hodowcy (1–54), T – trenerzy (1–12), N – liczba startów (1–7), e – błąd.

Wyniki opracowano z zastosowaniem pakietu statystycznego Statistica®6.0 oraz przy pomocy wielokrotnego Testu Duncana [Żuk 1989].

PODSUMOWANIE

W analizie wariancji wieloczynnikowej stwierdzono istotny wpływ trenera na średnią ocenę zachowań koni poddanych próbom wyścigowym. Wpływ pozostałych czynników na średnią ocenę behawioru okazał się nieistotny. Natomiast porównanie wartości w podgrupach wskazało, że najbardziej stresującą czynnością było wejście do maszyny startowej, a najmniej – dosiad, co potwierdzają różnice statystycznie istotne (tab. 1). W swoich badaniach Kasprzak [1998] i Banasiewicz [2000] również dowiedli, że najmniej stresującą czynnością był dosiad.

Różnice istotne wystąpiły także przy oprowadzaniu oraz w ocenach zachowań ogierów przy maszynie startowej pomiędzy oceną koni niektórych trenerów (tab. 1).

Dane dotyczące zachowań koni w zależności od płci wskazują, że wyższe noty uzyskały klacze (tab. 2). Różnice okazały się jednak nieistotne. Kasprzak [1998] zaobserwował brak wpływu płci na otrzymane oceny. Natomiast wyniki badań Banasiewicz [2000] wykazały, że lepszą punktację otrzymały ogiery.

W miarę wzrostu liczby gonitw, w których uczestniczyły konie, noty przez nie uzyskiwane były coraz wyższe (tab. 3). Istotnie wyższe oceny uzyskiwały jedynie ogiery rasy wielkopolskiej oraz czystej krwi arabskiej. Do takich samych wniosków doszli także Kasprzak [1998] oraz Banasiewicz [2000]. Wyjątek stanowiły klacze czystej krwi arabskiej, u których wraz ze wzrostem liczby gonitw postępowała tendencja spadkowa oceny. Może to świadczyć, że klacze arabskie bardziej się stresowały w miarę rozgrywania – uczestniczenia w kolejnych wyścigach (tab. 3).

Najwyższe średnie noty uzyskały konie rasy małopolskiej jak i wielkopolskiej o IWP 2,01–3, rasy szlachetna półkrew o IWP 1,01–2 i czystej krwi arabskiej o IWP 0,01–1 (tab. 4). Uzyskane wyniki pozostają w sprzeczności z rezultatami badań Kasprzaka [1998] i Banasiewicz [2000]. U obu autorów najwyższe noty uzyskały konie o IWP 8–10 oraz powyżej 10.

U koni rasy małopolskiej startujących 5–7 razy wystąpiła wysoko istotna korelacja liczby startów z ocenami za zachowanie przy maszynie startowej, a u koni rasy czystej krwi arabskiej startujących 1–2 razy stwierdzono istotną korelację liczby startów z ocenami za zachowanie podczas oprowadzania (tab. 5). Analizując wszystkie rasy łącznie wykazano wysoko istotną korelację między maksymalną liczbą startów 5–7 a oceną za zachowanie przy maszynie startowej. Wraz z upływem czasu konie oswajały się z tą czynnością (tab. 5).

Stwierdzono dodatnie wysoko istotne korelacje między IWP a oceną za zachowanie w czasie oprowadzania i dosiadanania koni ras małopolskiej o IWP 2,01–3 i szlachetnych półkrewi o IWP 0 oraz u wszystkich ras łącznie o IWP 2,01–3 a trzema czynnościami: oprowadzaniem, dosiadananiem przez jeźdźca i wchodzeniem do maszyny startowej (tab. 6). Natomiast u koni czystej krwi arabskiej wystąpiła ujemna wysoko istotna korelacja między oceną za zachowanie podczas oprowadzania a IWP 1,01–2. Dodatnie korelacje istotne wystąpiły u koni ras małopolskiej i czystej krwi arabskiej pomiędzy IWP (2,01–3 – rasa małopolska; 0 – rasa czysta krew arabska) a ocenami za zachowanie przy maszynie startowej. Ujemne korelacje istotne stwierdzono zaś pomiędzy IWP 1,01–2 koni czystej krwi arabskiej a oceną przy dosiadananiu oraz między IWP 5,01–8 rasy małopolskiej a oceną za oprowadzanie (tab. 6). Oznacza to, że podczas tych czynności konie były zdenerwowane

i niespokojne (uzyskiwały niskie oceny). Mimo to zajmowały płatne miejsca, które pozwoliły osiągnąć wysoki IWP.

PODSUMOWANIE

Klacz są bardziej odporne na stres od ogierów. Ujemne wskaźniki korelacji między oceną zachowania na padoku a IWP u koni czystej krwi arabskiej i małopolskiej wskazują, że konie tych ras silnie manifestują stres przedstartowy.

Wysokie oceny za zachowanie skorelowane z częstszym uczestnictwem w gonitwach świadczą, że konie szybko adaptują się do czynników stresogennych.

PIŚMIENNICTWO

- Banasiewicz E., 2000. Ocena behawioralna koni poddanych próbom dzielności na Wrocławskim Torze Wyścigów Konnych – Partynice w sezonie 1999, Wrocław (maszynopis).
- Bartczak I., Nowicki B., 1983. Zachowanie się zwierząt gospodarskich. PWRiL, Warszawa.
- Budzyński M., Kamieniak J., Sapuła M., Sołtys L., Budzyńska M., Krupa W., 2001. Ocena wyników prób dzielności ogierów małopolskich z uwzględnieniem pobudliwości nerwowej. Ann. UMCS, Lublin, sec. EE, vol. XIX (21), 161–169.
- Budzyński M., Sadowska-Pszczola J., Zamoyska A., 2003. Oddziaływanie ogierów i klaczy na efekty pracy hodowlanej. Prz. Hod. 10, 24–26.
- Byszewski W., 1999. Próby dzielności po ośmiomiesięcznym treningu. Koń Polski 4, 33–36.
- Fitko R., 1999. Stres a behavior zwierząt. Mat. Konf. PTNW Choroby przemiany materii u koni. Pułtusk, październik 1999, Warszawa, 14–17.
- Geringer H., Bek-Kaczkowska I., Banasiewicz E., 2001. Ocena behawioralna koni półkrwi biegających na torze wyścigów konnych. Roczn. Nauk. Zootech. 14 (supl.), 27–34.
- Jeziński T., Jaworski Z., Górecka A., 2006. Zachowanie się koni i jego wpływ na użytkowanie sportowe i rekreacyjne. Prz. Hod. 9, 11–17.
- Kamieniak J., Sapuła M., Budzyńska M., 1999. Charakterystyka wskaźników dzielności wyścigowej klaczy arabskich z uwzględnieniem ich zrównoważenia nerwowego. Mat. konf. Aktualne kierunki hodowli i użytkowanie koni w Europie. Kraków 17–19 września 1999. AR Kraków, 468–475.
- Kaproń M., 2003. Jak biegają konie. Przegląd Eureka – Serwis Informacji Naukowo-Technicznej 1 (25).
- Kaproń M., Janczarek I., 2004. Współzależność między wybranymi wskaźnikami zaawansowania treningowego i parametrami krwi koni wyścigowych. Zesz. Nauk. PTZ 72 (5), 171–177.
- Kasprzak J., 1998. Ocena zachowania się koni półkrwi poddanych próbom dzielności na Wrocławskim Torze Wyścigów Konnych – Partynice w sezonie '97, Wrocław (maszynopis).
- Kosiniak-Kamysz K., 1999. Aktualne kierunki hodowli i użytkowanie koni w Europie. Mat. konf. Aktualne kierunki hodowli i użytkowanie koni w Europie. Kraków, 17–19 września 1999. AR, Kraków.
- Krupa W., 2003. Reakcje etologiczne koni czystej krwi arabskiej modyfikowane wiekiem. Ann. UMCS Sect. EE, vol. XXI, N1 (51), 397–412.

- Mickunas W., 1998. Ocena i wybór konia wierzchowego (IX). *Konie i Rumaki* 1, 24.
- Neumann-Cosel-Nebe I., 1997. *Zrozumieć konia. Poradnik jeździecki*. Wydaw. Delta.
- Sapuła M., Kamieniak J., Sołtys L., Budzyńska M., Mazurek E., Budzyński M., 2006. Zmienność wskaźników behawioralnych u ogierów półkrwi określonych linii męskich w okresie treningu (test 100 dni). *Ann. UMCS Sect. EE*, vol. XXIV (26), 185–190.
- Sosnowski A., 1966. Niektóre problemy wyścigów półkrwi. *Koń Polski* 4, 36–38.
- Żuk B., 1989. *Biometria stosowana*. PWN, Warszawa.

ASSESSMENT OF BEHAVIOUR IN HALF-BRED AND PUREBRED ARABIAN HORSES TESTED ON RACECOURSE

Abstract. The purpose of the study was to specify and evaluate half-bred and Arabian horses' behaviours tested for racing performance on the Wrocław – Partynice Racecourse in the 2006 season. 74 half-bred horses (42 Malopolska breed, 8 Wielkopolska breed, 24 Polish Warmblood) as well as 69 Purebred Arabian horses which participated mainly in flat races were evaluated on a scale of 1 to 4. The behaviour was evaluated during taking horses round a paddock, at the time of mounting them by riders and during coming into a starting machine. Differences in the behaviour of the horses dependent on coaches, gender and the number of races were indicated. Moreover, relationships between examined factors and the individual success coefficient (ISC) were calculated. The most stressful activities were the following: coming into a starting machine and taking round a paddock, whereas the least stressful activity was mounting. It has been proved that mares are more stress-resistant than stallions. Negative correlations between the evaluation of horses' behaviour at the paddock and individual success coefficient in Purebred Arabian horses and Malopolska breed indicate that horses of these breeds strongly manifest pre-starting stress. High marks for behaviour correlated with more frequent participation in races prove that horses easily adapt to stressful conditions.

Key words: behaviour, individual success coefficient (ISC), racehorses, racing performance test

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.08.2007